

EUGEN CRISTESCU, DIRECTOR GENERAL AL SSI ÎN PERIOADA 1940–1944

Tiberiu TĂNASE¹

tiberiutanase26@gmail.com

ABSTRACT: Eugen Cristescu (b. April 3, 1895, commune of Grozești, Bacău County – d. June 12, 1950, Văcărești Penitentiary), eminent official of State Security, was general director of the Special Intelligence Service (SSI) during 1940–1944. As head of the Service and then as deputy director and director of the Security Police, he contributed „to several operations and discoveries in the field of state security”. Since becoming active in the Security, Cristescu was known as an opponent of the Iron Guard, he was on the ‘blacklist’ drawn up by the legionaries since April 3, 1936. Cristescu managed tenaciously to control the legionary problem, providing Ion Antonescu with all the elements he needed to emerge victorious in the final confrontation in January 1941 (the legionary rebellion). Eugen Cristescu – is the author of the valuable report entitled „The organization and activity of the Special Intelligence Service”, which includes 276 pages of holographic manuscript, undated (published by the historian Cristian Troncotă in „Eugen Cristescu. The ace of the Romanian secret services”). According to this study, Eugen Cristescu is „the only official of the national secret services who presents himself to posterity with a real work’. On September 1, 1944, Cristescu submitted his report on his resignation from the position of General Director of SSI. General Constantin Sănătescu, the President of the Council of Ministers, formally accepted his resignation, without realizing that it was not legal. After his arrest on September 24, 1944 (following the disclosure of his whereabouts by those he had saved and protected during the war against the Germans – Iuliu Maniu and Ion Mihalache), Cristescu was investigated by the Romanian authorities, then in Moscow, where he remained until the beginning of April 1946. After being imprisoned in

¹ Secretar al Diviziei de Istoria Științei a Comitetului Român de Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii (CRIFST) al Academiei Române, lector univ. la Universitatea Româno – Americană, membru al Societății de Științe Istorice din România.

the penitentiaries of Dumbrăveni, (Sibiu) and Aiud, Eugen Cristescu died on June 12, 1950 in the Văcărești penitentiary.

KEYWORDS: Security Service, Security Police, Iron Guard, *The organization and activity of the Special Intelligence Service Report*, General Director of SSI.

Eugen Cristescu (n. 3 aprilie 1895, comuna Grozești, județul Bacău – m. 12 iunie 1950, penitenciarul Văcărești), eminent funcționar al Siguranței Statului, a fost director general al SSI în perioada 1940–1944.

După facultate, a lucrat neînrerupt paisprezece ani în Siguranța Generală a Statului și apoi șase ani în funcții de conducere la Ministerul de Interne. De la 1 octombrie 1920 până la 15 septembrie 1934, a fost investit, succesiv, cu următoarele funcții: subșef de birou, șef de birou, șef de serviciu, subdirector și director în Direcția Generală a Poliției. Între 15 septembrie 1934 și 15 noiembrie 1940, a fost director al Direcției Administrației de Stat din Ministerul de Interne. A parcurs rapid treptele ierarhiei profesionale de la gradul de subșef de birou la cel de director general.

În calitate de șef al Serviciului de Siguranță și apoi ca subdirector și director al Poliției de Siguranță, a contribuit „la mai multe operații și descoperiri în materie de securitate a statului”. Într-o notare de serviciu anuală („foaie calificativă”) întocmită de directorul general Romulus Voinescu, se fac următoarele mențiuni: „Funcționar înzestrat cu frumoase însușiri pentru cariera aleasă. Are cunoștințe necesare, simțul datoriei și sentimental răspunderii. Spirit de inițiativă, în îndeplinirea atribuțiilor sale pune multă bunăvoință, dând dovadă de o concepție clară și spirit de pătrundere. Disciplinat. Caracter hotărât, integru și leal. Se comportă demn și civilizată în serviciu și față de public. Calificarea «foarte bună». Cu începere de la 16 august 1929, prin Înaltul decret Regal cu nr. 2930, Eugen Cristescu a fost numit „membru supleant în comisia de disciplină pe o perioadă de 3 ani”. Un alt ordin al ministerului de interne din 12 iulie 1933 îl numea „membru permanent în comisia de examinare a funcționarilor polițienești”. Cristescu a fost de asemenea, „membru al Comisiei Internaționale de Poliție, ce se întrunea periodic la Haga” și „avea întinse legături și chiar relații prietenești cu șefii serviciilor de siguranță din multe state europene”. Toate acestea demonstrează că era bine apreciat, se bucura de multă încredere, iar profesionalismul său în materie de apărare a siguranței naționale era recunoscut.

Chiar dacă fusese schimbat din funcția de director general al Siguranței și „promovat” în funcții de conducere în administrația Ministerului de Interne – grație unor manevre de culise în spatele cărora se aflau Mihail Moruzov și Camarila de la Curtea Regală, Cristescu a continuat să fie apreciat pentru profesionalismul său.

Cristescu versus Moruzov

Eugen Cristescu și Mihail Moruzov erau rude prin alianță, dar în plan profesional erau rivali, nu numai prin excesul de orgoliu caracteristic polițiștilor, ci mai ales din cauza concepțiilor diferite despre menirea serviciilor pe care la acea dată le conduceau. În vreme ce Cristescu era un justițiar care milita pentru respectarea strictă a legilor în munca de poliție și siguranță, Mihail Moruzov era un autodidact prin excelență – credea că serviciului secret i se cuvine totul și ca urmare i se poate permite orice.

Până în noiembrie 1940, Cristescu nu activase decât în Siguranță și ca inspector în Ministerul de Interne, în timp ce Moruzov fusese timp de 15 ani șef al Serviciului Secret de Informații al Armatei Române (SSIAR), care, de altfel, era o creație ce îi aparținea în exclusivitate. Dar aceasta nu excludea colaborarea dintre ei, așa cum se practică în mod frecvent între poliție și serviciile secrete. Existau acțiuni de cooperare și nicidecum o subordonare a Siguranței față de SSIAR.

Pe baza ordinului și indicațiilor lui Ion Antonescu se întocmește „Decretul lege pentru înființarea Serviciului Special de Informații”. El este publicat în Monitorul Oficial din septembrie 1940, în primele zile ale guvernării lui Ion Antonescu, ceea ce marchează importanța și urgența pe care acesta a pus-o în organizarea acestui Serviciu. Numele lui Cristescu în funcția de director general al Serviciului Special de Informații s-a făcut prin Decretul nr. 157357 din 12 noiembrie 1940, semnat de generalul Ion Antonescu, șef al statului și președinte al Consiliului de Miniștri, și promulgat după trei zile de Regele Mihai I prin Decretul nr. 3765.

În articolul 1 al Decretului se prevedea „Domnul Eugen Cristescu, directorul Administrației de Stat, personalului și mobilizării din Ministerul de Interne, se transferă în interes de serviciu în Ministerul Apărării Naționale, în funcție de Director General, însărcinându-se cu conducerea Serviciului Special de Informații, în locul domnului colonel în rezervă Ioan Nicolaid”.

Un adversar al extremismului politic și un partizan al legalității

Încă de pe vremea când activase în Siguranță, Cristescu era cunoscut ca un adversar al Gărzii de Fier, el aflându-se pe „lista neagră”, întocmită de legionari încă din 3 aprilie 1936. Cristescu a reușit cu tenacitate să controleze problema legionară, furnizându-i lui Ion Antonescu toate elementele de care avea nevoie pentru a ieși învingător în confruntarea finală din ianuarie 1941 (rebeliunea legionară), considerând mișcarea legionară „o vastă conspirație ce tindea la acapararea completă a pu terii și instituirea statului totalitar legionar”.

În cursul lunii decembrie 1940 (în preajma rebeliunii), SSI-ul a întocmit aproape zilnic rapoarte despre acțiunile legionarilor. A reușit să asigure protecția oamenilor politici români, făcând față presiunii germanepentru inter narea lor. A controlat, până la un punct, tratativele cu Aliații. Fiind de asemenea un adversar al mișcării comuniste, ce amenința siguranța statului, a știut să o anihileze cu inteligență. Într-un document întocmit de Gheorghe Cristescu, în urma contactului avut la Istanbul cu serviciile secrete americane în primăvara anului 1943, se spunea: „Pe de altă parte, organele speciale sovietice (NKVD-ul și Kominternul) socotesc pe Eugen Cristescu ca pe inamicul numărul 1 al comunismului în România. Aceste organe socotesc că bolșevizarea României nu s-a putut efectua grație în mare parte dârzei lupte a lui Eugen Cristescu, atât ca director al Siguranței în trecut, cât și ca șef al SSI-ului român acum”.

Un specialist desăvârșit al activității de Intelligence

În ceea ce privește calitățile sale ca specialist în munca de informații acestea sunt apreciate în mod contradictoriu. „Eugen Cristescu – spune Mihai Pelin – a fost coordonatorul unuia dintre cele mai eficiente servicii de informații care au acționat și s-au confruntat în anii celui de-al Doilea Război Mondial”. A fost „unul dintre oamenii care au imprimat meseriei lor un sens superior, ridicând-o deasupra meschinăriei politice și deasupra unui partizanat egoist”.

Un colaborator al serviciului englez de informații, Ivor Porter, îi făcea următorul portret: „Era bărbatul cel mai gras pe care îl văzusem vreodată, palid, cu niște pungi uriașe sub ochi, atârnând pe fața-i buhăită. Avea vocea dogită de prea multă băutură. Mătăhălos, oarecum flasc, te atrăgea cu aerul lui de apariție de pe altă lume”. Dar, susține Poter în finalul caracterizării

sale „Cristescu era un remarcabil ofițer de Contrainformații, cu o memorie prestigioasă”, un om „deosebit de capabil”.

Ca succesor a lui Moruzov la conducerea Serviciului de Informații, Eugen Cristescu a fost permanent comparat cu predecesorul său. Unii dintre vechii lucrători ai SSI au întocmit rapoarte mai detaliate, atunci când li s-a cerut după 23 august 1944, în care activitatea directorului general este prezentată mai nuanțat și în toate cazurile în antiteză cu ceea ce realizase Moruzov, socotit de ei „intelligence greis”, „vulpea șireată” sau „monstrul sacru al spionajului și contraspionajului românesc”.

Aceste aprecieri poartă desigur o doză de subiectivism, iar în multe cazuri se confirmă documentar. Într-un raport din 19 aprilie 1949 se fac următoarele aprecieri: „În profesiunea informațiilor, Eugen Cristescu avea pricepere, deși o oarecare prudență exagerată îl făcea fie ca unele informații să le verifice prea mult, lipsindu-le astfel de calitatea notăților inedite, fie să nu le exploateze deloc, pentru a nu-și strica bunele raporturi cu diverșii frunțași ai vieții politice de atunci. Sub conducerea sa, informațiile furnizate de SSI erau mai riguros controlate și, deși la o examinare mai superficială puteau apărea ca mai valoroase, totuși nu au atins gradul de profunzime pe care-l aveau sub Moruzov”.

Traian Borcescu era de părere că: „Eugen Cristescu, cât a fost șef al SSI, s-a comportat ca un om înțelegător, nu a dat pedepse nemeritate personalului din subordine, dovedind corectitudine. Era un bun profesionist pe linie de siguranță și poliție politică, deoarece avea experiență și dovedise abilitate”. Adevărul e că în timpul lui Cristescu, SSI a fost reorganizat și conceput ca un serviciu de informare generală a Conducătorului statului – respectiv a mareșalului Ion Antonescu.

Perioada de declin

Eugen Cristescu s-a căsătorit târziu, la 48 ani. Naș i-a fost generalul Ilie Șteflea. În actul de căsătorie, înregistrat la oficiul stării civile în ziua de 20 februarie 1943, apare numele Mariei Teodora, văduva generalului Golici, născută Feraru. Era o femeie de o frumusețe aparte, mai tânără cu aproape opt ani decât soțul ei. La nunta celor doi, colegii din SSI au luat inițiativa de a oferi o mică surpriză directorului lor. Iată ce rezultă dintr-un document, din 2 martie 1943: „Nani Nicolae Petrescu, în urma apelului făcut către întreg personalul civil de la toate secțiile, centralele și agenturile, inclusiv rezidențele județene ale SSI, pentru a dona în mod benevol

și anonim, doamnei și domnului Director General Eugen Cristescu, sumă ce urmează să fie vărsată unei instituții de binefacere de război, conform indicației domniilor lor. S-a adunat suma de 160.285 lei, din care 120.000 lei a fost depusă pentru opera de binefacere de război”.

După o activitate strălucită în funcția de director general al SSI, din ziua capitulării României începe perioada de declin în viața lui Cristescu, însoțită de interminabile interogatorii, procese și detenții. La 23 august 1944, Cristescu a fost anunțat telefonic despre răsturnarea situației politice și împreună cu generalul Constantin Tobescu, șeful Servi ciului Jandarmeriei al Inspectoratului General al Jandarmeriei, se refugiază în afara Bucureștiului, în comuna Bughea din județul Muscel, așteptând să se clarifice evenimentele.

Se pare că toată lumea era interesată să pună mâna pe „arhiva secretă”. Generalul Mihail devenit după 23 august 1944 șef al Marelui Stat Major, a dat imediat ordin pentru prinderea lui Cristescu și „găsirea documentelor acestuia”. De problemă „s-a interesat îndeaproape și M. S. Regele Mihai prin generalul Niculescu și mareșalul Palatului, Octavian Ulea”. La rândul său generalul Sănătescu, șeful guvernului a oferit un premiu de 10.000.000 de lei pentru „găsirea documentelor lui Eugen Cristescu”.

Când a părăsit Bucureștiul împreună cu generalul Tobescu, Cristescu a luat cu el o serie de documente, care au fost recuperate în parte. Dar majoritatea documentelor SSI fuseseră evacuate în 1944 în două locații. Una dintre acestea fusese Turnu-Severin, în niște vile pierdute prin viața-de-vie de pe un deal din apropierea orașului. După cum știa Cristescu la 6 octombrie 1944, „tot acest material, via și toate lucrurile personale aflate acolo au fost devastate de ruși”.

La 1 septembrie 1944, Cristescu și-a înaintat raportul cu demisia din funcția de Director General al SSI. Generalul Constantin Sănătescu, președintele Consiliului de Miniștri, i-a acceptat formal demisia, fără să-și dea seama că nu era legal, întrucât, conform Articolului 80 din Codul funcționarilor publici atunci în vigoare, pentru destituirea șefului SSI-ului era nevoie de un înalt decret regal, contrasemnat de prim-ministru. Un astfel de decret se va elabora abia la 27 februarie 1945.

După arestarea lui la 24 septembrie 1944 (în urma divulgării locului în care se afla tocmai de către cei pe care îi menajase și îi protejase în timpul războiului în fața germanilor – Iuliu Maniu și Ion Mihalache), Cristescu a fost anchetat de autoritățile române. La 12 octombrie același an, a fost

preluat de sovietici, împreună cu generalii Constantin (Picky) Vasiliu, Constantin Pantazi și Constantin Tobescu, mareșalul Ion Antonescu și soția sa Maria, profesorii Mihai Antonescu, Gheorghe Alexianu, Radu Lecca și duși la Moscova, unde au rămas până la începutul lunii aprilie 1946.

Condamnat la moarte pentru „crimă de război și dezastrul țării”

Odată cu apariția Legii nr. 312 din 24 aprilie 1945, au fost intentate numeroase procese politice împotriva foștilor conducători și celor care îndepliniseră funcții importante în aparatul de stat în timpul regimului antonescian. Pentru Cristescu, seria proceselor a început imediat după apariția decretului regal prin care fusese destituit oficial din funcția de director general al SSIului. A doua acțiune, și cea mai importantă, în care Cristescu apare ca inculpat, a fost așa zisul proces al „marii trădări naționale”, care s-a desfășurat între 6 și 17 mai 1946, în urma căruia Cristescu a fost condamnat la moarte pentru „crimă de război și dezastrul țării”. Împreună cu Radu Lecca, fost comisar general pentru problemele evreiești și generalul Constantin Pantazi, fost ministru de război, el a beneficiat de Înalțul Decret Regal cu nr. 1746 prin care i s-a comutat pedeapsa la muncă silnică pe viață. Ion Antonescu, Mihai Antonescu, Gheorghe Alexianu și Constantin (Picky) Vasiliu au fost executați prin împușcare la penitenciarul Jilava, în baza aceluiași decret regal.

În privința condamnării lui Cristescu în sentință se menționa: „faptele astfel cum sunt expuse mai sus, întrunesc în totul elementele crimei de dezastrul țării, prin săvârșirea crimei de război, prevăzută de art. 2, lit. d, din legea 312/1945 și sancționată de art. 3, al. 2 din legea 312/1945, texte pe care Tribunalul Poporului le aplică în cauză; acuzatul Eugen Cristescu este inițiatorul înființării de ghettouri, lagăre de internare și deportări din motive de persecuție politică și rasială, și prin urmare făcând în cauză aplicația art. 2, lit. m, din legea 312/1945, și art. 3, al. 1, combinat cu art. 3 din aceeași lege, urmează a pronunța condamnarea acuzatului și pentru această crimă”. Tribunalul poporului trage concluzia „că acest acuzat s-a pus în slujba hitlerismului și fascismului și a contribuit cu fapte proprii la realizarea scopurilor politice, fapt prevăzut de art. 2, lit. o din legea 312/1945 și sancționat de art. 3, al. 1, din aceeași lege, texte pe care, de asemenea, Tribunalul Poporului le aplică în cauză. Văzând și dispozițiile art. 101 din Codul penal, după care Tribunalul urmează a stabili pedeapsa cea

mai gravă ce urmează a fi executată de acuzat, ca pedeapsă cea mai mare dintre pedepsele stabilite pentru fiecare crimă în parte”.

Din ordonanța nr. 3 din 22 august 1946 a Parchetului General al Curții de Apel București, Cabinetul III Criminali de război, aflăm că Cristescu împreună cu generalul de brigadă C. Tobescu erau acuzați într-un alt proces pentru infracțiunea de „sabotare a actului de la 23 august 1944”. După judecarea procesului intentat celor ce s-au făcut vinovați de masacrele de la Iași din iunie 1941, numele lui Cristescu (în Decizia Criminală cu nr. 2628 din 26 iunie 1948) nu se regăsește în rândul celor care au fost condamnați, ceea ce înseamnă că a fost absolvit de orice penalitate.

Deznodământul acestor procese politice – s-au înscris între acele tipuri de procese în care hotărârea era adoptată înainte de administrarea probelor și se desfășura în conformitate cu articolul 14 al Convenției de Armistițiu din 12 septembrie 1944 și care preciza că Guvernul și Înalțul Comandament Român se obligă să colaboreze cu Înalțul Comandament Aliat (Sovietic) la arestarea și judecarea persoanelor acuzare de crime de război.

Ocupația sovietică și regimul comunist impuse României au împiedicat o dezbatere reală despre regimul autoritar al regelui Carol al II-lea și regimul lui Antonescu, despre imperfecțiunile societății românești sau despre valorile acesteia. După ce a fost închis în penitenciarele de la Dumbrăveni, (Sibiu) și Aiud, Eugen Cristescu a decedat la 12 iunie 1950 în penitenciarul Văcărești. În protocolul de autopsie încheiat la 14 iunie 1950 se menționează că „moartea lui Eugen Cristescu se datorează sclerozei cardiovasculare (artrită și coronară cronică), iar cadavrul nu prezintă nici un semn de violență”.

Asul serviciilor secrete românești

Eugen Cristescu – șeful SSI este autorul valorosului raport intitulat Organizarea și activitatea Serviciului Special de Informații, care cuprinde 276 pagini de manuscris olograf, nedatat (publicat de istoricul Cristian Troncotă în *Eugen Cristescu. Asul serviciilor secrete românești*). Datorită acestui studiu, Eugen Cristescu este „singurul funcționar al serviciilor secrete naționale care se prezintă posterității cu o veritabilă operă”.

Despre viața și activitatea fostului șef al SSI-ului, vezi îndeosebi excelentele volume ale lui Cristian Troncotă: *Eugen Cristescu. Asul serviciilor secrete românești*, București, Editura Roza Vânturilor, 1995 și *Omul de*

taină al mareșalului, Editura Elion, București, 2005, precum și volumul de documente editat recent de același autor în colaborare cu Alexandru-Alin Spânu – *Documente SSI privind spațiul sovietic. 22 august 1939 – 23 august 1944*, București, INST, 2004. De asemenea, Florin Pintilie, *Serviciul Special de Informații din România (1939–1947)*, I-II, București, Editura ANI, 2003.

Bibliografie:

- [1] Pintilie, Florin, *Serviciul Special de Informații din România (1939–1947)*, I-II, București, Editura ANI, 2003.
- [2] Troncotă, Cristian, *Eugen Cristescu. Asul serviciilor secrete românești*, București, Editura Roza Vânturilor, 1995.
- [3] Troncotă, Cristian, *Omul de taină al mareșalului*, Editura Elion, București, 2005.
- [4] Troncotă, Cristian, Spânu, Alexandru-Alin, *Documente SSI privind spațiul sovietic. 22 august 1939 – 23 august 1944*, București, INST, 2004.